

El 10 de desembre del 1987 ha mort a Barcelona Enric Adroher i Pascual, *Gironella*, gironí, personalitat destacada de l'esquerra catalana. Fill d'una coneguda família de la ciutat de Girona, va estudiar al Seminari i a la Normal, va col·laborar amb la CNT durant la seva joventut a Girona, va participar en l'aixecament republicà de Jaca i va ser una de les peces clau del POUM després de passar pel Bloc Obrer i Camperol. Amic de Nin i de Maurín, va participar activament, durant la guerra, en el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, a la conselleria de Defensa de la Generalitat —en va ser comissari general del Transport de guerra i director general de Comunicacions— i en els Fets de Maig. En va patir les conseqüències com tots els del seu partit. Empresonat a Barcelona fins a la fi de la guerra, va tornar a ser empresonat quan el gener del 1939 va passar a França. Quan aquest país va ser ocupat pels alemanys va poder marxar a Amèrica, on va estar exiliat a Mèxic fins al novembre del 1946.

Després va tornar a Europa, on va col·laborar activament amb el socialisme i el moviment europeista. El 1947 va participar a Londres en la creació del Moviment Socialista pels Estats Units d'Europa —del qual va ser secretari general durant 25 anys— i l'any següent, al Consell Català del Moviment Europeu, del qual era president d'honor en el moment de la seva mort. L'any 1962 va ser un dels principals impulsors de la trobada, a Munic, de representants de corrents opositors al franquisme. Aquest contacte, primera pedra per la creació de plataformes unitàries que permetessin la transició democràtica a la fi del franquisme, va tenir una gran repercussió i va ser qualificada pel règim espanyol amb un nom que li ha quedat com a títol d'honor: "el contubernio de Munic".

Les personalitats de l'interior que hi van participar van ser represaliades en tornar a Espanya. Des de 1953 a 1957, Enric Adroher va publicar a París, amb difusió a tot Espanya, la revista *Gauche Européenne*. El 1962 va crear a Brussel·les el Centre Europeu de l'Empresa Pública, organisme que agrupa les grans empreses públiques dels països de la Comunitat Europea. En tornar de l'exili el 1975, va participar activament en la constitució del Partit Socialista de Catalunya, en el qual va actuar després com a assessor per temes europeus fins a la seva mort. En les primeres eleccions al Parlament Europeu en què ha participat Espanya, l'any passat, va

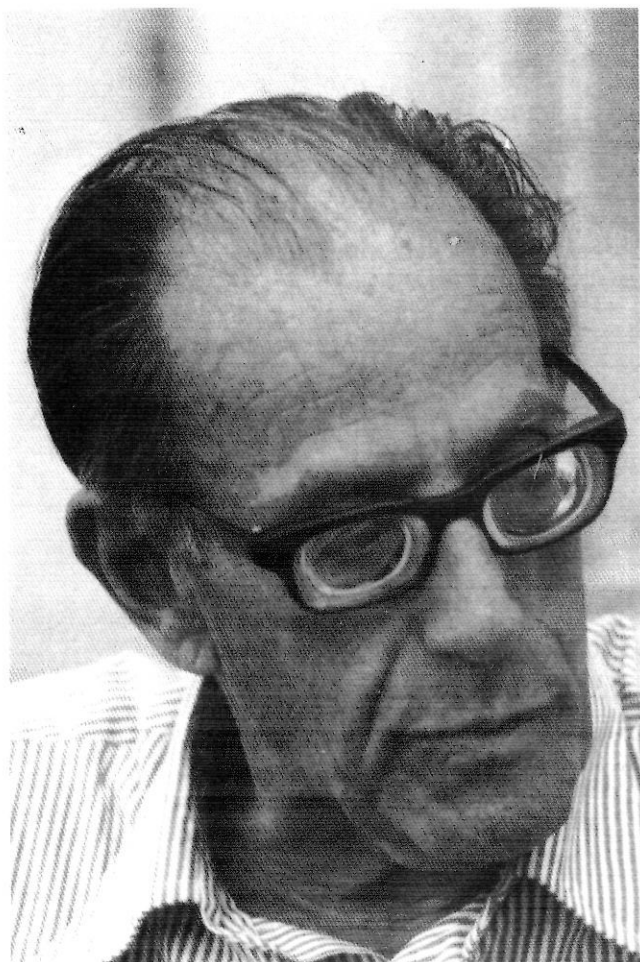

Enric Adroher, en una foto de joventut, a Girona, poc abans de marxar a estudiar a la "Escuela Superior de Magisterio" de Madrid. A la plana de la dreta, una fotografia de l'any 1980, presa durant un viatge a París.

ser candidat del PSC.

Entre d'altres distincions, era en possessió de la *Encomienda de número de la Orden de Isabel la Católica*, del premi Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, i del premi del Club Master 7. Totes li havien estat lliurades per la seva contribució a la construcció d'Europa.

L'any 1980 li vam fer una llarga entrevista en unes quantes sessions per a un Programa d'Història Oral que ens havia encarregat el Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona. Va ser gravada en varies cintes magnetofòniques que recollien el seu parlar de fort accent gironí. L'entrevista, com totes les altres del programa, va ser transcrita i guardada, sense publicar, als arxius del Centre perquè pogués servir en el futur com a informació sobre el POUM. Ara, mort Enric Adroher, el cap de Recerques del CEHI, Jordi Planes, ha autoritzat la difusió de trossos d'aquella entrevista, que ha romàs inèdita fins ara. Els fragments seleccionats que publiquem a la *Revista de Girona* suposen a penes una cinquena part de la transcripció de l'entrevista completa, però serveixen prou

bé per reflectir el seu tarannà i per donar una idea dels fets històrics en els quals va estar immers durant la seva joventut. L'objectiu del Programa d'Història Oral per al qual va ser realitzada aquella entrevista era sobretot aplegar informació sobre el POUM, i no hi vam tractar, doncs, tota l'activitat europeista d'Enric Adroher, que cobreix la segona meitat de la seva vida i que va ser tant o més apassionant que la primera. Aquest és el motiu que la selecció que avui publiquem cobreixi només fins a l'inici del seu exili americà i que no haguem pogut recollir les seves opinions i explicacions sobre qüestions importants com el "contubernio de Munic" o el Consell Català del Moviment Europeu. Publicar aquesta entrevista a la *Revista de Girona* és restituir a la ciutat el record d'un gironí injustament oblidat. Un gironí que va fer molt per la unitat europea i pel retorn de la democràcia al nostre país. Un gironí que va estar en l'ull de l'huracà de fets històrics decisius per Catalunya. Va marxar de Girona als 18 anys i ja no va tornar a viure a la ciutat. Però d'altres que en van marxar més petits i han mantingut actituds cíviques molt més discutibles tenen un carrer, una avinguda o una rambla dedicada. El reconeixement que li van fer en vida el govern espanyol i la Generalitat de Catalunya no ha estat possible a Girona.

Enric Adroher *Gironella*, vuitanta anys de lluita

JAUME FABRE / JOSEP MARIA HUERTAS

Girona: els anys de l'adolescència

—El meu segon cognom no és pas Gironella, sinó Pascual. Gironella és un pseudònim que es va inventar en Joaquim Maurín. Quan vaig tornar de Jaca, on havia participat en l'aixecament de Fermín Galán i García Hernández, vaig publicar un reportatge a *La Batalla*. Per no crear més problemes a la meua família, que ja n'havia tingut prou a Girona des que havia començat a

publicar articles a la *Soli* i a donar conferències per la CNT, vaig decidir publicar-ho amb pseudònim, i en Maurín va decidir que signés Gironella. Va dir: "Aquest ve de Girona, doncs fot-li Gironella". Com que era molt més còmode per mi, i per no portar la misèria a casa, vaig seguir amb el pseudònim i tant se m'hi va identificar que quan em deien pel nom, m'hi enganxaven el pseudònim al darrera, i així he quedat.

—Anem al començament.

—D'acord. Em dic Enric Adro-

her Gironella. Vaig néixer a la ciutat de Girona el mes de juny de l'any 1908...

—Però *Gironella*, no hem quedat que és un pseudònim?

—Ai, sí! espereu. Em dic Enric Adroher Pascual, i vaig néixer a Girona l'any 1908. El meu pare era un artesà que havia començat amb el seu esforç muntant un taller d'ebenisteria que es va convertir en la millor casa de mobles de Girona. La meua mare era planxadora. Era una dona molt especial. Tenia una capacitat d'humanisme extraordinà-

ria. Anava a buscar dones de l'hospici i les portava a menjar a casa. Sempre en teníem alguna de convidada. Els fills mai no vam entendre què cony hi fotien, a casa, aquelles desgraciades. Però per la meva mare era una il·lusió aportar una mica de benestar a la gent que està completament desemparada.

—*Quants germans éreu?*

—Tres homes i quatre dones. Jo era el segon. De les noies, l'Antònia va estudiar per mestra, com jo, i va ser regidora d'Ensenyament a l'ajuntament de Girona durant la guerra. Era del POUM, com jo i altres germans, i els nostres pares prou que van pagar la nostra militància. Quan van entrar a Girona les tropes feixistes, el 1939, del primer que es van apropiar va ser el magatzem del meu pare. Van saquejar la botiga de mobles i la van convertir en local de Falange. La meva mare la van posar a la presó, ella que no havia intervingut en res ni entenia el que passava. El meu pare era paralytitzat al llit. El van treure de casa i el van deixar al carrer, amb el llit i les dues germanes meves més petites. El cinc grans vam marxar a l'exili. La meva família ha estat considerada la més castigada de Gi-

rona, i encara hi ha al PSC de Girona una reacció en contra meva, perquè sóc considerat una imatge de la guerra civil. El 1977 jo havia estat proposat per anar de candidat i no vaig poder-hi anar perquè gent del meu partit deien que durant la guerra em passejava amb una pistola a la mà. Com si durant la guerra civil no en duqués tothom, de pistoles, o com si es pogués fer una guerra amb escombres. I això ho deia gent del meu partit que són fills de

**«M'explicaven
que els
capellans
sempre
berenaven
xocolata desfeta,
i per això vaig
acceptar
d'entrar al
Seminari de
Girona»**

la gent que durant la guerra eren de les més de dretes de Girona. Però mi, això que em considerin una imatge de la guerra civil no em molesta gens, perquè considero que la guerra és la cosa més important que ha fet el nostre poble, i jo hi vaig participar en la mesura de les meves possibilitats.

—*El vostre pare, com veia les vostres primeres activitats polítiques?*

—Ja he dit que jo vaig començar a la CNT i després vaig passar al Bloc Obrer i Camperol. El meu pare no militava en cap partit i quan hi havia eleccions sempre votava per l'ordre. Jo era una mica la il·lusió del meu pare. Un dia vaig anar a donar una conferència a la Bisbal. Ell no sabia de què parlaria i se'n va sentir molt orgullós. Va organitzar un camió i va portar tots el que treballaven al taller cap a la Bisbal per escoltar la meva conferència. Ell es va asseure a la primera fila, tot cofoi. Quan jo vaig començar a parlar contra tot, contra l'Estat, contra l'Església, contra la família, contra l'ordre, aquelles coses que un fa de jove, el meu pare va anar abaixant el cap i arraulint-se a la cadira, i ja no va aixecar més el cap. Suposo que va ser per ell una de les més grans i terribles desil·lusions de la seva vida. Aquella conferència que m'havien demanat els de la CNT de la Bisbal la vaig repetir més tard al Centre Republicà de Girona, del carrer del Carme, que en Gayolà i altres que en el fons no tenien mentalitat republicana, sinó d'esquerres, utilitzaven com a tapadora per les seves activitats.

—*Quins estudis vau fer?*

—Els primer anys de la meva existència no els recordo gaire bé. Jo era un noi completament desorientat. Vaig per un any de Seminari, influït pel meu oncle, que era rector de Blanes. Ell era una mena de místic que dormia a terra i només pensava en anar a colonitzar els negres. M'explicaven que els capellans sempre berenaven xocolata desfeta, i com que a mi m'agradava molt la xocolata desfeta, vaig acceptar d'entrar al Seminari. Però la carrera durava onze anys, aleshores, i aviat me'n vaig atipar, sobretot perquè al Seminari no em deixaven pentinar-me. A mi m'agradava molt vestir bé i anar ben arreglat, per millorar en el possible la meva fesomia de cavall. Sempre he cregut que quan els meus pares em van engendrar, la meva mare devia estar pensant en carreres de

Fotografia d'adolescència d'Enric Adroher, a Girona, amb la seva germana Antònia, que va ser regidora de l'Ajuntament durant la guerra civil. Va ser enviada com si fos una postal al seu oncle, rector de Blanes. Al dors hi ha escrit, amb lletra infantil: "Sus primitos le mandan esta postal por que tengan un recuerdo de ellos".

Enric Adroher va participar en l'aixecament republicà de Jaca, el desembre de l'any 1930.

caballs, que li agradaven molt, i per això vaig sortir amb aquesta cara. En fi, que el Seminari va ser un incident en la meua vida, en aquells moments un noi no sap què ha de fer a la vida. En realitat, vaig estudiar per mestre. Era l'època de la dictadura de Primo de Rivera, l'any 25 o 26. A l'escola Normal de Girona vaig trobar dos professors que van marcar molt la meua vida: Cassià Costal, un filòsof i un pedagog extraordinari, i Miquel Santaló, republicà, que després seria ministre. No érem només alumnes, érem amics. Les seves classes eren una meravella. Després de dinar anàvem a fer grans passejades per la muntanya i discutíem sobre el futur, sobre tot. Eren els últims anys de la Dictadura, quan ja es veia venir la República. Van ser ells qui em van animar a marxar de Girona. Cassià Costal em deia: "No t'aturis, ara. No t'instal·lis de mestre. Continua treballant, continua estudiant, i, si pots, ves el més lluny possible. Si pots anar als Estats Units, te n'hi vas. Si no, a Madrid, i si no, a Barcelona". Els vaig fer cas i me'n vaig anar a estudiar, encara durant la Dictadura, a l'Escola Superior de Magisteri de Madrid, on vaig fer-hi els tres cursos. Va ser a Madrid on vaig començar, de debò, a intervenir en la cosa política.

«Dos professors que van marcar molt la meua vida: Cassià Costal i Miquel Santaló. Ells em van animar a marxar de Girona»

«En Maurín va dir: Aquest ve de Girona, doncs fot-li Gironella»

«L'aixecament de Jaca va ser el meu bateig de foc»

«A mi la República em va treure de la presó»

«Quan van entrar a Girona les tropes feixistes, van saquejar la botiga de mobles del meu pare i la van convertir en local de Falange»

Madrid: la proclamació de la República

—A Madrid, vaig ser-hi des del 1929 fins al 1932. Vaig participar en les confrontacions de l'Ateneu de Madrid i vaig formar part del comitè de la Federació Universitària Espanyola. I a Madrid vaig viure la proclamació de la República. Però abans hi va haver l'aixecament de Jaca, que va ser el meu bateig de foc. Recordo que un dia, a l'Ateneu, ens va venir a buscar una colla entre els quals em sembla que hi havia en Pinillos, que era un dels intel·lectuals que aquells anys jugada la carta estudiantil, i em va dir: "Vosaltres sou revolucionaris, oi? Voleu actuar?" I ens va parlar de la insurrecció de les forces militars de Jaca que es preparava per l'endemà. N'hi va haver prou. A la nit, amb un altre, vam agafar un taxi i a punta de pistola vam fer que ens portés a Jaca. Hi vam arribar que la insurrecció començava. Allò era una mena de caos general. Vam quedar submergits en aquella vaga general, amb gent que corria d'un lloc a l'altre sense saber on havia d'anar. L'objectiu era que una columna militar arribés fins a Saragossa, on la CNT havia de declarar la vaga general i estendre així el moviment insurreccional. Des de Jaca es van organitzar columnes de militars i civils per tren i per carretera, amb camions. I vam començar la marxa sobre Saragossa. A quarts de cinc de la matinada arribàvem a Osca, sense haver dormit gens. Les tropes diem-ne lleials ens hi estaven esperant atrinxerades, amb artilleria. El xoc va ser desequilibrat. La gent, la majoria, es veia morta. No s'esperava trobar-hi els soldats. No s'havia previst cap organització ni estructura ofensiva i en pocs moments es va produir la desfeta. Galán i García Hernández van ser fets presoners i afusellats al cap de poques hores. Jo, davant d'aquell desordre, vaig veure que el millor que podia fer era marxar. Donant una volta vaig entrar a Osca per l'altra banda, vaig anar a l'estació i amb tren fins a Saragossa. No tenia ni cinc, però vaig poder connectar amb gent de la CNT que em va donar quartos per arribar fins a Barcelona. Després de passar uns dies amagat a Girona vaig tornar a Madrid. Tot això, si no m'equivoco, era pel desembre del 1930.

—Com va començar la relació amb el Bloc Obrer i Camperol?

—Durant els tres anys que vaig estar estudiant a Madrid per les vacances venia a Girona, i des d'aquí anava sovint a Barcelona. A Madrid havia entrat de ple en els moviments antidictadura i aquí vaig voler fer contactes amb ambients revolucionaris amb els quals pogués sentir-me identificat. Vaig poder fer amistat amb en Joaquim Maurín, que em va causar una gran impressió per la seva cultura enorme, per la seva manera d'explicar les coses, per la capacitat humana que tenia. La seva memòria era formidable. Anava a qualsevol poble, es trobava un company i el saludava pel seu nom. A un li preguntava: "I la teva filla que estudiava per mestra, com està?" i a l'altre: "I el teu fill, que s'havia de casar?" I això que el Bloc no era un partit petit, tenia sis o set mil militants, més o menys els que ara té el Partit Socialista de Catalunya. Era l'orador més fantàstic que he conegut, amb una capacitat d'anàlisi i una manera de parlar... Et senties amic d'ell així que hi començaves a col·laborar. Ell s'interessava de seguida per les teves coses. Més que entrar en el Bloc Obrer i Camperol, el que vaig fer jo va ser entrar en amistat amb en Maurín. Des que ens vam conèixer, sempre que ell anava a Madrid em telefonava. Jo

l'acompanyava a tot arreu i passàvem el dia junts. Això m'agradava enormement. Em vaig lligar al Bloc Obrer i Camperol a través d'ell, perquè com que jo no vivia a Catalunya... I vaig lligar-m'hi de tal manera que l'agrupació comunista de Madrid, amb la qual jo em relacionava, va trencar amb el moviment comunista internacional i va ser la primera organització fora de Catalunya que va entrar al Bloc, després d'una sèrie de converses amb en Maurín. Era una cosa una mica absurda, però va anar així. Així jo vaig entrar a la direcció del Bloc Obrer i Camperol com a representant de l'agrupació de Madrid. Fins que el 1932 l'ajuntament de Barcelona va crear les escoles municipals i va començar a reclutar els millors mestres, per fer una escola model de Catalunya. Vaig preferir, acabats els estudis de magisteri, incorporar-me a aquest projecte que no pas anar a parar a Sòria d'inspector de primer ensenyament.

—Abans de venir a treballar de mestre a Barcelona, però, vas viure a Madrid la proclamació de la República...

—A mi la República em va treure de la presó. En els últims dies del govern Aznar, l'exaltació del moviment universitari havia arribat ja a

«A les eleccions del 1933, que va guanyar la dreta, jo em presentava com a candidat del Bloc Obrer i Camperol a la circumscripció de l'Empordà»

la provocació. A l'Escola Superior de magisteri vam agafar un bust de guix del rei, li vam lligar una corda al coll, i el vam penjar en el balcó. El comitè de l'Escola va ser detingut, i vam anar a parar a la presó Model de Madrid, amb un procés obert per regicidi. Això era al mes de febrer.

—No devieu estar gaires dies a la presó

—A la Model hi érem amb la majoria de la gent del Comitè Revolucionari que va proclamar la República. No recordo si fins i tot hi havia

Dirigents del POUM a la sortida d'un míting a Barcelona, l'abril del 1936. D'esquerra a dreta: Coll, Nin, Gorkin, i Maurín.

«Volíem fer desfil·lar un tanc que vam fer els del POUM. Era una cosa de per riure: un camió carregat de làmines de ferro que no aguantava el pes que tenia»

l'Azaña. Els del tercer pis, que érem nosaltres, vèiem els de la primera galeria com uns genis de la política.

—Era la primera vegada que estàveu a la presó?

—Sí. La primera vegada. I en vaig sortir dos o tres dies abans de la proclamació de la República. Hi vaig tornar ben aviat, perquè el mes de maig em va detenir acusat d'haver participat en la crema de convents. Jo no he estat mai un crema-esglésies, és un estil que no m'ha interessat mai. Però calia trobar un cap de turc i el més fàcil era anar-lo a buscar a una agrupació que es deia comunista i que a més era dissident del Partit Comunista. Quan vaig sortir de la presó vaig deixar definitivament Madrid i vaig anar a Barcelona de mestre d'una escola municipal que s'havia organitzat als jesuïtes de Sarrià. Quan van foragitar-ne els jesuïtes, hi van crear tres grups escolars i cada dia hi portaven amb tamvies tots els infants sense escolaritzar del barri xino. Va ser una experiència pedagògica molt interessant a la qual vaig estar vinculat fins a la guerra civil.

Barcelona: la guerra civil

—Quina mena de treball polític fèieu en tornar a Catalunya?

—Vaig treballar molt sindicalment, entre els mestres, que era un camp molt difícil, perquè aleshores no es creia possible que els mestres poguessin arribar a un nivell de mentalitat socialitzada. La majoria dels mestres de Catalunya eren com una més de les autoritats del poble, fora de quatre casos comptats. El sindicat de mestres era, doncs, una cosa forçada. La CNT ni s'ho plantejava. Jo vaig ser fins la guerra secretari nacional de la FE-TE, Federació de Treballadors de l'Ensenyament, però la creació de sindicats de mestres no tenia gaire lògica, aleshores. El meu treball es va adreçar, doncs, sobretot al Bloc Obrer i Camperol. A les eleccions del 1933, que va guanyar la dreta, jo em presentava com a candidat del Bloc, junt amb en Jaume Miravittles, a la circumscripció de l'Empordà. Vivíem com gitanos dintre d'un taxi, anant d'un poble a l'altre. Vam treure uns quatre mil vots.

—El setembre de 1935 es crea el POUM, de la fusió del Bloc Obrer i Camperol amb Esquerra Comunista.

—En realitat aquesta fusió va respondre al desig de poder incorporar l'Andreu Nin al Bloc. L'error va ser canviar el nom del Bloc, que era molt popular. La gent mai va acabar d'assimilar això de POUM. Però si no, era impossible aconseguir que en Nin deixés l'Esquerra Comunista per venir al Bloc. Calia fer una fusió. Era una fusió fictícia, de fet, perquè Esquerra Comunista era un petit grup trotskista, testimonial, format per vuit o nou persones a Catalunya, que feien una revista que es deia *Comunismo*, mentre que el Bloc tenia set o vuit mil militants de debò. I a més, la gent realment trotskista que hi havia a l'Esquerra Comunista, com els Andradre, mai no es van assimilar en el que era la gran massa del POUM.

—Com va viure els fets de juliol del 36?

—A Barcelona. Ja feia dies que es tenia la impressió que els militars s'anaven a revoltar i s'havien establert contactes entre la CNT i el POUM. Es van organitzar torns de guàrdia prop dels quarters, per vigilar els moviments dels militars. Quan es va saber que Franco s'havia revoltat al Marroc, els del POUM vam agafar el control de tota la zona de l'Arc del Teatre. Ens vam apoderar del Gato Negro, que era un cafè, de l'Hotel Falcó, del frontón Jai Alai,

Els milicians del POUM van agafar el control de la part baixa de la Rambla, el juliol del 1936, després d'assaltar les armeries. A la foto, un grup d'ells al carrer Nou de la Rambla.

que vam convertir en seu del nostre comitè executiu. Cap a les quatre o les cinc de la matinada ens vam dedicar a assaltar totes les armeries del centre de la ciutat. Si trobàvem l'amo, li fèiem obrir, si no, forçàvem la porta o trencàvem l'aparador. Poc després ens va arribar la informació que els soldats sortien dels quarters. Els de la CNT van portar el pes més important de la lluita, perquè ells controlaven les barriades i el quarters estaven a les barriades. Però se suposava que els soldats convergirien cap al centre i sabíem que aleshores nosaltres hauríem d'entrar en acció. Vam arribar a la plaça de Catalunya al mateix temps que els primers contingents de l'Exèrcit. Hi havia també els guàrdies d'assalt, a la plaça, i els vam trobar que, desmoralitzats, reculaven.

—*I els mossos d'esquadra?*

—Els mossos d'esquadra? Ha, ha! Eren uns pagesos que la Generalitat tenia per allà. No comptaven per res. Els que realment comptaven eren els guàrdies d'assalt, dirigits per militars com en Guarnier, que eren republicans i maçons. Quan nosaltres vam arribar per la Rambla a la plaça de Catalunya ells reculaven. Vam unir les forces i ens vam disposar a plantar cara. Vam situar-nos a la banda sud de la plaça i va començar el tiroteig. Vaig participar en tot moment en el combat, primer des de baix a la plaça, després des d'uns terrats. Sort que els soldats que van arribar a la plaça de Catalunya ja ho havien fet desestructurats, perquè si no ens haurien fotut. A alguns ja els havia aturat la CNT a les barriades i els que van poder arribar a la plaça es van refugiar a l'Hotel Co-lón. Cap a migdia va arribar la guàrdia civil, que va posar punt final al combat. Després encara va quedar el quarter de les Dressanes. Hi vam lluitar confraternitzant amb la CNT i la guàrdia civil.

—*L'absència d'en Maurín, s'hi va conèixer?*

—Joaquim Maurín havia marxat a fer campanya electoral a Galícia pocs dies abans. I allà el va agafar la insurrecció. Aquest va ser un dels gran handicaps que va tenir el nostre partit durant tota la guerra civil. Ell que ho preveia tot i ho tenia tan mesurat, es va equivocar en el moment decisiu. En Nin era un gran teòric, un gran conferenciant, un gran escriptor, però li faltava el carisma polític.

El maig del 1940, Enric Adroher va fer arribar a la seva germana Antònia, des de l'exili, aquesta fotografia seva. Al dors hi va escriure: "A la germana de sang, de cervell, de sentiments i de voluntat. Tu ets l'encarnació de la veritable fraternitat".

«En el fons, al Comitè de Milícies Antifeixistes, tots eren una mica sentimentals. Però les reunions es feien al voltant d'una gran taula plena de metralladores, pistoles i fusells»

—*Quin paper va haver de fer els primers dies de la guerra.*

—A mi em va tocar organitzar la caserna del carrer Tarragona. Els partits ens havíem repartit les casernes i al POUM ens va tocar aquella. Li van posar de nom Lenin. Quan hi vaig arribar, hi havia quatre-cents cavalls saltant i corrent lliures pel pati. Vaig haver d'organitzar tot allò. S'havien de preparar les milícies per enviar al front i muntar un equip de cavalleria. Em va tocar fer una mica de circ i de tea-

tre, però me'n vaig sortir, i el dia que vaig fer desfilar la cavalleria per la Rambla, collons!, Barcelona entera tenia el cul petit així. Cent tius a cavall, clac, clac tots revolucionats, amb banderes vermelles i tal. Vaig fotre també una banda de música, que anava tocant l'himne de les forces del POUM. Era una cosa! També hi volia fer desfilar un tanc, bé, un camió blindat que vam fer els del POUM de Barcelona. Era una cosa de per riure: un camió carregat de làmines de ferro que no aguantava el pes que tenia. El vam fer desfilar per la Rambla i quan va arribar a la plaça del Teatre se'ns va quedar fotut. Però la gent estava molt impressionada. Però després de la desfilada ja no vam saber què fer de la cavalleria. Portàvem els cavalls a les curses de toros, i abans que sortissin els toreros, els nostres homes, amb els cavalls, feien una mena de Far West, amb curses per la plaça. Fotien una pols que no es podia respirar. Després, quan sortien els toreros, torejaven amb una falç i un martell brodats a la capa vermella. I els toreros que eren anarquistes, amb una capa mig groga, mig negra. No és conya això, no, és la pura realitat. És la part còmica que hi ha en tota revolució.

—*Vau tenir alguna relació directa amb el Comitè de Milícies Antifeixistes?*

—Anava a vegades amb en Josep Rovira, que era el representant

del POUM al Comitè. Feien le reunions a l'Institut de Marina de la plaça del Palau. I allò era impressionant. Anaven arribant les delegacions dels pobles i no anaven a la Generalitat, venien a veure el Comitè de Milícies, que era el poder real. Recordo que un dia em vaig trobar en un bar de les Rambles els mariners d'un barco que s'havia quedat amb la República, l'Almirante Cervera, em sembla que era. Van venir a parar a Barcelona i me'ls vaig trobar que no sabien on anar. Vaig parlar amb ells, ens vam fer amics, i els vaig mig convèncer per anar a prendre les Balears i posar-hi una bandera del POUM. Com que no coneixien ningú més, els vaig portar al Comitè de Milícies. Però els que van anar a les Balears, al final, no van ser ells, sinó la gent d'Esquerra i d'Estat Català, amb el capità Bayo. Va acabar malament, com sabeu. Es pensaven que seria una arribada triomfal a Mallorca i va ser una desfeta. Quan van tornar, el Comitè de Milícies va jutgar el Bayo. Jo, aleshores, havia substituït plenament Rovira en el Comitè de Milícies, perquè ell havia marxat al front, on va prendre la direcció de la nostra columna. Al Bayo el consideraven un traïdor, perquè no havia resistit gens, però ell va dir que el Prieto, que era ministre de Marina, l'havia amenaçat amb un ultimatum: "o retires la teva gent o no et dono més suport dels barcos que sostenen l'operació de Mallorca". No recordo si al final se li va fer res, al Bayo, però

crec que no, perquè en el fons, al Comitè, tots eren una mica sentimentals. No tenien la mala llet dels juristes i no anaven amb arguments legals. Tot era molt humà. El Comitè es va dissoldre el mes de setembre, quan totes les columnes ja eren al front i la CNT va acceptar de participar en el govern de la Generalitat.

—*En deixar el Comitè, en quin lloc vas continuar treballant?*

—Ja no vaig tornar a l'escola de Sarrià. Vaig anar-me a acomiadar dels nanos, armat amb una pistola que era quasi una metralladora, amb un carregador molt gros. Els nanos em van passejar pel pati a coll, com si fos un torero, i jo amb aquella pistola. Al Comitè de Milícies tothom anava armat. Les reunions es feien al voltant d'una gran taula, que quedava plena de metralladores, pistoles i fusells. Aleshores era normal, era com una moda. En deixar l'escola i el Comitè de Milícies, vaig passar a la conselleria de Defensa com a comissari general de tot el transport de guerra. Havia de trobar cotxes i camions per enviar al front.

—*No n'hi devia haver gaires...*

—Vaig anar confiscant. Em vaig posar d'acord amb els de la CNT, que tenien un garatge que havia sigut propietat d'un home de Cadaqués, que tenia també el viver d'ostres de Cadaqués. Això ho sé perquè algun cop vaig anar amb els de la CNT a Roses a fotre'm un dinar d'ostres que, *buenu!* Es veu que la confiscació del garatge suposava, com a torna, l'embarga-

ment de l'altra propietat de l'antic amo, el viver d'ostres. La qüestió és que en aquell garatge, que era el més gran de Barcelona, hi vam anar portant tots els cotxes que podíem requisar. Els cotxes que a la nit trobàvem davant dels cabarets i les cases de putes els agafàvem i cap al garatge. Fèiem un inventari i l'endemà els enviàvem cap al front, cada dia en sortien quaranta o cinquanta.

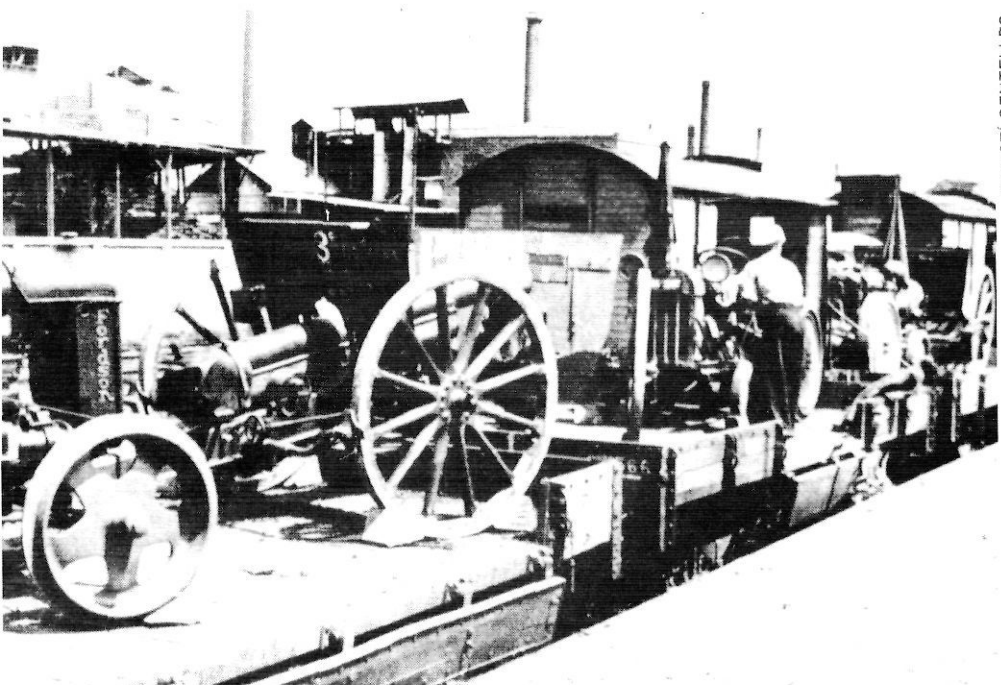
—*I el propietari, o el que el feia servir, no el venia a reclamar?*

—És clar que venien, però quan arribaven al garatge el cotxe ja havia sortit cap al front. Una vegada vam agafar el cotxe del germà d'en Companys i ell va venir a protestar. Li vaig dir: "Nosaltres, els cotxes de la gent que treballa no els toquem quan els tenen davant del lloc de treball, però els dels que es poden permetre el luxe d'anar als cabarets i a les cases de putes, els agafem, perquè ens sembla just i equitatiu".

—*Un procediment dràstic.*

—I ràpid. Després vaig haver d'organitzar el proveïment de menjar al front amb camions. Era complicat, perquè les columnes tenien gent apostada i així que passava un camió, l'assaltaven, fotien fora els xofers i se'l quedaven. Cada columna tractava de resoldre els seus problemes pel seu compte, i així no hi havia res a fer. Vaig haver de trobar la manera de fer un repartiment equitatiu entre totes les columnes. I el mateix vaig haver de fer amb les armes que s'anaven aconseguint. Sorgien molts conflictes amb el repartiment, però el problema més gros era que no n'hi havia, perquè les que enviava la Unió Soviètica les desembarcaven a València o a Alacant i no arribaven a Catalunya. Poca cosa podíem enviar al front d'Aragó. Per això moltes fàbriques de Catalunya van haver de ser reconvertides per produir armes i municions. Si no ens n'haguessin faltat, el front d'Aragó no hauria quedat estabilitzat i hauríem passat a l'ofensiva.

Enric Adroher va organitzar la columna Lenin, del POUM, a la caserna del carrer de Tarragona, a Barcelona, i després va estar encarregat per la Generalitat de la tramesa de material de guerra al front. A la fotografia, sortida del tren de la columna Lenin cap al front.

AGUSTI CENTELLES

L'any 1946, Enric Adroher va instal·lar-se a París, després del seu exili mexicà. Aquesta fotografia és la primera que es va fer a la capital francesa.

«Al final de la guerra, els comunistes eren partidaris de deixar-nos a la presó, però nosaltres vam fer moltes gestions perquè ens traslladessin i no caure en mans de Franco»

«A mi, després dels Fets de Maig, em van portar a una presó clandestina del partit comunista, una txeca, com en deien aleshores»

Els Fets de Maig, la presó i l'exili

—Quants mesos va fer aquestes feines?

—Això era quan en Nin era ministre de Justícia. Quan al desembre pràcticament el van expulsar del govern de la Generalitat, la conselleria de Defensa la van donar a un de la CNT, per tapar-los la boca. Aleshores a mi em van fer director general de Comunicacions militars.

—Prescindint de valoracions, podeu explicar-nos com va viure personalment les conseqüències dels Fets de Maig?

—Nosaltres havíem traslladat la seu del comitè executiu a la part alta de la Rambla, però sense abandonar els locals que teníem a la part baixa. El local del POUM era davant de la Virreina, on ara em sembla que hi ha un banc. La Virreina també era nostra, però com que era una mena de monument nacional no volíem que aparagués com una cosa de partit. Però a vegades ens hi reuníem l'executiva per estar més tranquils. Allà va ser on ens van veure a buscar la policia després dels Fets de Maig. Allà hi eren tots. Eren molt ingenus. Se'ls van endur detinguts. D'en Nin, ja no en vam saber res més. En Gorkin, l'Andradre, el Solano, van anar a la presó.

—I Vós, no?

—Jo, per casualitat, aquell dia no hi era, i vaig poder seguir en llibertat, mig amagat, dos mesos més. Va ser una batuda en tota regla. Van assaltar els locals que teníem a Girona, i a Lleida, on teníem molt de pes. Al front van detenir en Rovira i van desarticular la nostra divisió, repartint els homes entre altres unitats, amb altres comandaments. A alguns els van afusellar. Gent com l'Hervàs i en Trepas, que eren dos dels mestres creadors del CENU, els van donar l'ordre d'anar d'un lloc a l'altre, i pel camí els van esperar i els van pelar.

—I va haver de passar a la clandestinitat...

—Vam reconstruir un comitè executiu de circumstàncies, amb gent de les joventuts i del comitè local de Barcelona. Vam buscar nous locals. Vam fer vida completa, clandestina, perseguits permanentment per la policia. A mi em van detenir al cap de dos mesos, quan anava a una reunió en un cafè de la plaça Catalunya. Em van portar a una presó clandestina del partit comunista, una txeca, com en deien aleshores.

—On era situada?

—No puc dir-ho exactament, perquè aquestes coses se m'obliden. Era pels volts de la catedral, en un soterrani. Hi havia sobretot estrangers, gent de les brigades internacionals que havien vingut al costat del POUM. Hi havia anglesos, americans, alemanys. A les txèques, s'hi feia una acció fonamentalment psicològica. Agafaven actors, artistes, intel·lectuals, gent molt seleccionada i els hi tenien una temporada. Els les feien passar putes, els pressionaven, el humiliaven, el empenyaven i després els deixaven anar perquè ho expliquessin i s'estengués el clima de terror entre la gent. Però als militants obrers ens retenien, perquè érem més durs de pelar.

—Vau ser torturat o va ser testimoni de tortures?

—Jo no vaig veure res. Tot això que us dic ho vaig llegir després o m'ho van explicar alguns que hi havien passat. Quan al cap de vuit dies em van portar a la Model, vaig escriure un fulletó sobre les txèques amb tot el que m'anaven explicant. Vaig treure el text a fora, a través dels advocats, i el partit el va publicar i distribuir clandestinament. El més bo és que després de

la guerra el franquisme va publicar llibres on vaig veure que reproduïen textualment un o dos capítols del meu fulletó.

—*Quin règim de vida portàveu, a la presó?*

—Els del POUM ocupàvem tota una galeria. Però a la presó hi havia també feixistes, maricons i gent formada en cases de putes. Hi havia unes batusses! Al principi, durant una temporada, a la nit venia la policia comunista i s'enduïa gent, que desapareixien. Vam haver d'organitzar uns grups d'autodefensa per acabar amb les saques. Vam aconseguir que els responsables de la galeria fossin dels nostres, i quan venia la policia, obrien totes les cel·les perquè no poguessin anar a agafar un tiu sol. Amb tots per allà fora era més difícil.

—*Vau estar-hi fins al final de la guerra?*

—No, un any i mig. Després ens van portar a tots els del POUM a una presó especial que van habilitar prop de l'Escola Industrial, abans del procés.

—*Va ser l'octubre del 1938.*

—El procés al POUM va ser un muntatge amb documents falsificats i delcaracions forçades per demostrar que fèiem espionatge a favor de Franco. Però el Partit Socialista Obrer Espanyol va prendre posició política en defensa nostra. El fiscal ens demanava pena de mort i ens van condemnar a 15 anys de presó. El text de la sentència jo el considero com un dels documents més gloriosos que pot tenir mai un revolucionari en la seva vida. Ve a dir que totes les acusacions d'espionatge són absurdes i que ens condemnen pels Fet de Maig, per haver volgut instal·lar a Catalunya un socialisme obrer i revolucionari que estava en desacord amb les estructures de la República.

Dibuix que J. Bartolí va fer a Enric Adroher quan era al camp de concentració de Vernet d'Ariège. Bartolí va elaborar, durant la seva estada en aquell camp, un seguit de dibuixos que constitueixen ara un testimoni corprenedor i de primera mà de les dures condicions en què hi vivien els interns. Aquest dibuix va ser publicat el març de 1945 a la revista mexicana "Mundo", en la qual va col·laborar sovint Enric Adroher durant el seu exili en aquell país.

—*On vau complir la condemna?*

—Vam tornar a la mateixa presó especial. I ho vam passar molt malament quan vam veure que estava caient Catalunya i les forces de Franco avançaven cap a Barcelona. Els comunistes eren partidaris de deixar-nos a la presó, però nosaltres vam fer moltes gestions perquè ens traslladessin i no caure en mans de Franco. Els bascos catòlics i els republicans i els socialistes van considerar que era una cosa monstruosa i ens van portar a Cadaqués, en una mena de castell que hi ha. Nosaltres miràvem el mapa i deïem: "quan caigui Barcelona, el primer que faran les tropes de Franco és anar cap la frontera. Quan tinguin tota la carretera ocupada, a Cadaqués quedaran sense possibilitat d'escapadòria". Vam fer noves gestions prop de la direcció general de Presons i finalment vam aconseguir que ens portessin a Agullana.

Quan va caure Barcelona vam passar la frontera amb moltes peripècies.

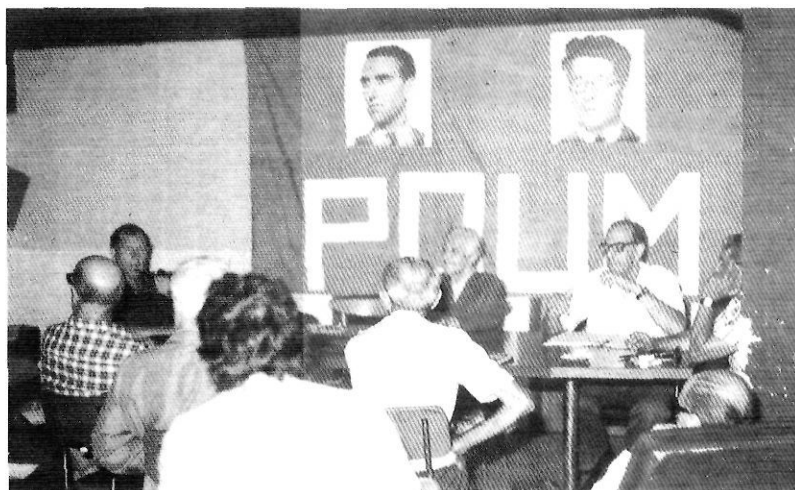
—*Després de la presó, l'exili.*

—I més presó. Vaig aconseguir arribar a Perpinyà, i d'allà a París, on em van acollir uns amics del partit socialista francès. Amb la millor bona fe del món, ells van voler regularitzar la meua situació i em van acompanyar a un poble on l'alcalde, socialista, era amic seu. L'alcalde: "Res, res, això ho arreglarem, el comissari de policia és amic meu". El comissari: "Així que vostè és a França, sense papers, sense visat, sense autorització, i estava complint condemna a Espanya; això no és legal". I em va fotre a la presó.

—*Quan de temps hi vau ser?*

—Els amics del partit socialista francès es van creure obligats a ajudar-me, i van posar a la meua disposició un advocat de molt de nom, que era diputat, un intel·lec-

tual. A tot arreu, els jutges deixaven en llibertat de seguida els qui tenien un procés per haver entrat il·legalment a França. Què volíeu que fessin, si n'haviem entrat il·legalment cinc-cents mil? Però aquell advocat tan important va dir que el meu procés havia de ser diferent. Va fer un gran discurs, va dir als jutges que eren uns ignorants i uns imbècils, perquè no entenien que en la situació que jo era a Espanya no podia haver obtingut un visat. Va fer una defensa tan brillant i tan extraordinària que els jutges es van veure obligats a condemnar-me a dos mesos de presó. Si no hagués tingut aquell advocat, segurament m'haurien deixat anar en llibertat. En sortir de la presó vaig tornar a casa dels meus amics, on vaig estar fins al mes d'agost. Va començar la guerra europea, i quan França hi va entrar, tots el qui havien estat condemnats per qualsevol cosa, o havien de marxar del país o els tanquen en un camp. Em van venir a buscar i em van portar al camp de

concentració de Vernet d'Ariège, al costat de Tolosa. Fins que els alemanys van arribar a Bordeus i ens van embarcar en un vaixell cap a Santo Domingo, on havien demanat espanyols que fossin pagesos i obrers. Els del camp vam fer una llista, i us asseguro que de pagès i d'obrer no n'hi havia ni un. Els que vam embarcar tots érem intel·lectuals. Quan en Trujillo ho va saber, no va deixar desembarcar el vaixell, i ens vam convertir en un barco fantasma navegant pel Carib esperant de trobar un port que ens acollís. Fins que en Prieto va intervenir i va aconseguir que poguéssim entrar a Mèxic. M'hi vaig estar fins a la fi de la guerra mundial. Obtenir després un visat per tornar a França no va ser fàcil, perquè a Mèxic el cònsul era molt reaccionari. Vaig provar a Nova York i m'hi vaig tirar set o vuit mesos, en contacte sempre amb l'ambaixada francesa, però no hi havia manera. Al final, el novembre del 1946 vaig poder entrar a França legalment.

A dalt, a l'esquerra, primera fotografia d'Enric Adroher, a Barcelona, al seu retorn de l'exili. Va ser presa l'any 1976 en una reunió del POUM, quan es discutia la possible integració en el PSC. A baix, a l'esquerra, Enric Adroher amb el seu fillol, nét de la seva germana Antònia, a Banyuls de la Marenda, l'agost del 1980. A la dreta, l'última fotografia que se li va fer, l'any 1987.